

*І.А. Хоменко, доцент кафедри телебачення та радіомовлення ІЖ КНУ імені Тараса Шевченка, доктор наук із соціальних комунікацій,
Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ*

Кіберсоціалізація та журналістика: проблеми безпеки.

З часів Декарта відомо, що запорукою наукового успіху є не тільки верифікованість даних та коректність операційних прийомів дослідження, а відповідність метода предмету пізнання. При тому методологічна помилка може призвести до гірших розчарувань, ніж фактологічна (див.: Декарт, [3]).

Застосувавши спектральний аналіз до крихітного фрагмента невідомої металевої конструкції, ми, як застерігав видатний фізик-експериментатор Р. Вуд, втратимо зразок. Використавши недосконалий математичний апарат для прогнозування динаміки гіперкомплексних систем, ми, за Берталанфі та Джаксоном, отримаємо у кращому випадку нульовий результат, а в гіршому – ілюзорно достовірний хибний прогноз (див. [1; 4]).

Методологічна проблема вивчення кіберсоціалізації полягає у непрозорості терміну. Адже з авторського тлумачення цього явища як *«виртуальної комп'ютерної соціалізації личности [8]»* зрозуміло, що слово «кібер» у першій частині дефініції є зовсім не складником слова «кібернетика» (наука про управління), а скороченням від поняття «кіберпростір» (**cyberspace**). Поєднання в одному слові суто наукового концепту (соціалізація) і літературного образу, вигаданого прозаїком У. Гібсоном («cyberspace» вперше з'явився у фантастичній новелі про хакерів майбутнього, див. [7]), розкриває надто широкі перспективи інтерпретації. Психолог побачить у цьому слові зовсім не те, що літературознавець, а фахівець з прикладної математики – не те, що лінгвіст. Єдине, що залишається за таких умов досліднику соціальних комунікацій, який не хоче заблукати у лабіринті методологічної невизначеності – редукувати завдання до найпростішого.

Будемо виходити з того, що кіберсоціалізація як галузь має відповідати дискурсу соціальної кібернетики. Тому спроба відштовхнутися від класичного тлумачення інформаційного обміну у соціальних системах з позицій співвідношення «сигнал-шум» (Норберт Вінер [5; 6]) науково виправдана. Із сказаного випливає, що метод дослідження має бути індуктивним та емпіричним. Адже сигнал як розповсюдження корисної інформації в системі «реальність-віртуальність» та шум як перешкода гомеостатичній організації за принципом зворотного зв'язку цієї системи можна вивчати лише на підставі аналізу, осмислення та узагальнення конкретних даних.

Це спонукало автора залучити як теоретичне підґрунтя розвідки інтелектуальну спадщину творця наукового емпіризму Ф. Бекона. Як відомо, у праці «Новий Органон» Бекон першим дав визначення чотирьом загрозам коректності комунікаційного акту, так званим ідолам роду, печери, майдану, театру [2]. Згодом у системі понять соціальної кібернетики Вінер інтерпретував схожі впливи на комунікаційний потік як інформаційний мул (зокрема, девіантні медіавпливи, які є різновидом «ідола театру»).

Спробуємо розібратися, які ідоли загрожують сьогодні коректному співіснуванню дуальності «соціум-кіберспейс». Виходячи з визначеного емпіричного методу, зробимо це, відштовхуючись від конкретного, а саме на прикладі інтеграції журналістики у віртуальний простір «всесвітнього павутиння».

Подібна інтеграція відзначається, серед іншого, двома рисами. Майже необмеженими можливостями дистанційних контактів, доступу до даних, віртуальною присутністю у різних місцях (завдяки веб-камерам). І абсолютною фізичною відчуженістю від людей, предметів, подій, інформаційних носіїв, що залучаються до комунікаційного процесу.

Пересилання, здобування, масове розповсюдження журналістом інформації за допомогою комп'ютерних мереж не передбачає його фізичної можливості вдихнути дим пожежі, потримати в руках документ, потиснути

руку співрозмовникові. Інакше кажучи, він перебуває в ілюзорному світі без жодних гарантій того, що комп'ютерна ілюзія в усіх нюансах відповідає реальності. Визначимо, за прикладом Бекона, чотирьох ідолів комп'ютерної доби, чотири загрози верифікації даних, з яким автор і його постійний співавтор Володимир Фоменко стикалися в процесі професійної діяльності.

Ідол невизначеності. Відправляючи будь-яку інформацію у кіберпростір, ти не можеш бути впевненим, що вона потрапить саме тому і тільки тому, для кого призначена. Так само і запозичена з мережі інформація зовсім не обов'язково походить з джерела, з яким ти її пов'язуєш.

Кілька років тому на електронну адресу корпункту газети «Дзеркало тижня» надійшов електронний лист з прокуратури. Він вміщував секретну інформацію про розслідування замовного вбивства. Серед іншого, у ньому розкривалися подробиці вербування потерпілого секретними службами одної з сусідніх країн, персональні дані підозрюваних та свідків, наводилися дані щодо організованої злочинності регіону. Спроба уточнити подробиці призвела до тиску на редакцію і журналістів з метою відкликати відомості. Результатом стало компромісне рішення: газета оприлюднила факти, які не могли зашкодити безпеці людей та репутації загиблого, але давали суспільству об'єктивне уявлення про злочин та криміногенну ситуацію. Як виявилось, лист не був ані свідомим актом розповсюдження інформації з боку відомства, ані спробою анонімного волонтера оприлюднити суспільно вагомі факти шляхом розголошення службової таємниці. Секретний звіт було відправлено до редакції випадково, внаслідок недосконаlosti системи безпеки електронного листування. Те, що зараз ці конкретні недоліки у системі захисту листування прокуратура виправила, не свідчить про те, що проблема більше не існує як така. Отже, ніхто не може бути впевненим у тому, що інформація, яка стала частиною мережі, не спрацює згодом проти того, хто її розповсюджує чи отримує.

Ідол порожнечі. Як відомо, зі сцени заповнений глядачами зал сприймається як темна порожнеча. Насправді внаслідок особливостей

освітлення сцени просто не завжди можна побачити глядачів, що уважно спостерігають за виставою.

Надсилаючи запити, здійснюючи інтернет-серфінг чи поглиблений пошук за темою розслідування, листуючись чи спілкуючись за допомогою сервісів зв'язку зі свідками, журналіст часто перебуває в ілюзії, ніби він – залишається непоміченим, шукаючи дані. Або спілкується з зацікавленими особами наодинці. Це не так. Чим впливовіше твоє видання, чим краще професійна репутація і чим серйозніше тема, тим більша ймовірність того, що твою активність відстежують за допомогою троянських програм, «клавіатурних шпигунів», несанкціонованих підключень. Авторіві, на жаль, доводилося стикатися з приватними службами безпеки, фахівці яких мали досвід роботи у правоохоронних органах та устаткування на рівні контррозвідки (подробиці можна прочитати у статтях В. Фоменка та І. Хоменка «Чорна могила», «Доповідна записка», «Слідство завершене, забудьте» та інших матеріалах, оприлюднених «Дзеркалом тижня»). Ніякі засоби захисту інформації не гарантують її конфіденційність, якщо використовується інтернет. Порожнеча у мережі – це фікція.

Ідол безмежності. Здається, що в інтернеті є все і про все. Тому більшість сучасних журналістів починають дослідження теми з інтернет-пошуку. Але цим вони не тільки виказують свої наміри зацікавленим особам ще на стадії накопичення даних (якщо у зацікавлених осіб є мотив і засоби відстежити пошукову активність), але й звужують можливості встановлення істини. Багато інформації просто не потрапляє в мережу. Багато подається тенденційно, під кутом зору тих, хто її розповсюджує. А гарантій, що той чи інший мережевий контент буде у вільному доступі постійно, не існує. У автора нема жодних ілюзій, пов'язаних з пізнавальними можливостями аналізу метаданих, явищем, відомим як Big Data і т. д. Безмежність масивів електронної інформації, по-перше, сприяє розчиненню ключових фактів в інформаційному мулі, про який писав Норберт Вінер, а по-друге, зовсім не гарантує, що ці ключові факти у мулі є. Разом з тим, спроба відшукати їх,

використовуючи віддалений доступ, з високим рівнем вірогідності призводить до розконспірації журналістського розслідування. Безмежність інтернету – теж фікція.

Ідол ілюзорності. Цей ідол, власне, є сучасною формою існування ідолів майдану та театру Бекона. Так само, як і ідоли роду та печери, ідоли майдану та театру стали ще підступнішими та небезпечнішими у комп'ютерну добу. І «майдан», і «театр» часів Френсіса Бекона були реальними, наочними, вони давали хоч якийсь шанс розібратися в дев'ятих зовнішнього впливу на атрибуцію та інтерпретацію суспільних явищ. Специфіка інтернет-спілкування полягає у створенні штучного дискурсу. Контексту сприйняття інформації разом з самою інформацією. Моделюванні процесів комунікації на засадах маніпулятора, зацікавленого у викривленні реальності. Журналіст, який сприймає себе як складник певної інтернет-спільноти, часто не має шансів розібратися ані у реальній природі походження цієї спільноти, ані у мотивах її організації. Загальновідомо, що перебуваючи у системі, розібратися у властивостях цієї системи неможливо. (Зрозуміти цю тезу можна шляхом уявного експерименту. Уявіть, що ви – прибулець, який ніколи не бачив ані кошенят, ані бавовни. Потім уявіть себе в середині клубка ниток, яким грається кошеня. І спробуйте зрозуміти, що з вами відбувається). Можна сперечатися з дослідниками, які намагаються обґрунтувати цю думку формально, посиланням на теорему Гегеля. Але вона має надто багато емпіричних підтверджень, щоб її ігнорувати. Таким чином, суттєвою небезпекою ефективності професійного функціонування для журналіста є перенесення більшої частини своєї пошукової активності у кіберпростір.

Таким чином, проблема ризиків, пов'язаних з кіберсоціалізацією, значна глибша, ніж комплекс явищ, пов'язаних з інтернет-залежністю чи кіберзлочинністю. І журналісти, попри досвід і спеціальну підготовку в галузі комунікаційної діяльності, так само не захищені від цих ризиків, як і будь-який пересічний користувач інтернету.

Джерела та література:

1. Берталанфи Л. *Общая теория систем — критический обзор* / Л. фон Берталанфи. : пер. с нем. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://macroevolution.narod.ru/bertalanfi.htm>

2. Бэкон Ф. *Великое Восстановление Наук - Фрэнсис Бэкон. - Сочинения в 2-х томах, Том I, М., «Мысль», 1977 г., - [Электронный ресурс] - Режим доступа: <https://vikent.ru/enc/696/>*

3. Декарт Р. *Рассуждения о методе, чтобы верно направлять свой разум и отыскивать истину в науках. – Рене Декарт – Сочинения в 2 т.-Т. 1.- М.: Мысль, 1989. - 654 с.- (Филос. наследие; Т. 106).- С.250-296.*

4. Джаксон М. *Теория сложности (Complexity) и системный подход.* / М. Джаксон. : [Электронный ресурс]. — Режим доступа http://www.situation.ru/app/j_art_1052.htm

5. Винер Н. *Индивидуальный и общественный гомеостазис.* / Н. Винер. — перевод с англ. М. Н. Грачева. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://grachev62.narod.ru/wiener/n04_94st.html

6. Винер Н. *Кибернетика и общество.* / Норберт Винер. — пер. с англ. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://grachev62.narod.ru/wiener/cybsoc.htm>

7. Гибсон. У . *Сожжение Хром.* - Уильям Гибсон. Пер. с англ. - А. Етоев, А.Чертков. (William Gibson. *Burning Chrome*, 1982) - [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.lib.ru/GIBSON/brnchrom.txt>

8. Плешаков В. *Киберсоциализация как инновационный социально-педагогический феномен.* - В. Плешаков. - [Электронный ресурс] - Режим доступа - <https://vapleshakov.livejournal.com/2423.html>

Ілля Андрійович Хоменко. Кіберсоціалізація та журналістика: проблеми безпеки.

Ключові слова: кіберсоціалізація, безпека, журналістика, інтернет.

Илья Андреевич Хоменко. Киберсоциализация и журналистика: проблемы безопасности.

Ключевые слова: киберсоциализация, безопасность, журналистика, интернет.

Illia Khomenko. Cybersocialization and journalism: security issues.

Key words: cyber socialization, security, journalism, Internet.